

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Андрей Иванов Нончев, УНСС

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност 05.11.01. Социология от професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед №505/26.02.2024 на ректора УНСС.

Автор на дисертационния труд: Боряна Иванова Райнова

Тема на дисертационния труд: Рискове пред миграцията на непридружени деца – бежанци в България

1. Информация за дисертанта

Боряна Райнова се е обучавала по докторска програма към катедра „Икономическа социология“ при Общикономически факултет на УНСС по научна специалност „Социология“ съгласно Заповед № 1226/24.04.2018 г. на Зам.-ректора по НИД на УНСС. Обучението е осъществявано в редовна форма през периода от 27.03.2018 до 25.03.2022 г. От 26.03.2022 г. редовната докторантура е трансформирана в задочна. Докторантката е отчислена с право на защита на 13.02.2024 г. В периода на своето обучение като докторант към катедра „Икономическа социология“ Боряна Райнова е положила успешно всички изпити в съответствие с утвърдения индивидуален план.

През 2009г. Боряна Райнова се дипломира като бакалавър по етнология и българска филология в Пловдивски университет "Паисий Хилендарски". В периода март-юли 2007г. тя се обучава във Флорентинския университет (Италия) по студентска обменна програма „Еразъм“.

От 2011 г. Боряна Райнова продължава обучението си в магистърска степен в Икономическия университет в Прага (Чешка Република) и се дипломира през 2014г. като магистър по международни отношения и дипломатия. В периода септември 2011 - февруари 2012г. тя осъществява академична мобилност по студентска обменна програма „Еразъм“ в Европейски университет „Тишнер“ (Краков, Полша).

Трудовият стаж на Боряна Райнова включва редица позиции, които кореспондират с темата на дисертационния ѝ труд: социален работник към организациите Лекарите на света (юли – декември 2017г.), Лумос България (април 2018 – юни 2019) и Международна организация по миграция (юни 2019 – ноември 2021); координатор на дейности за сътрудничество с академичната общност при Български съвет за бежанци и мигранти (от април 2020 досега); сътрудник „Закрила на детето“ към Върховен комисариат за бежанците на ООН (от януари 2024 досега).

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Общият обем на дисертацията е 165 страници. Съдържанието ѝ се състои от увод, три глави, заключение и препоръки, използвана литература и три приложения, описващи използваните изследователски инструменти в проведеното от авторката емпирично проучване. Представени са също така публикациите на авторката по темата на дисертацията и декларация за авторство. Списъкът на използваната литература включва 146 източника (52 на български и 28 на чужд език, 30 нормативни документи и 36 електронни сайта).

В увода на дисертацията аргументирано са представени актуалността и значимостта на дисертационното изследване, неговият обект и предмет. Ясно формулирани са целта на дисертацията (*„да се концептуализира миграцията на непридружени деца, търсеци международна закрила в социологически аспект и да се разкрият рискове за тях в миграционния процес и в приемащото общество“* (с.7). и нейните изследователски задачи.

Основната теза, защитавана в дисертационния труд, е, че *„за непридружените деца, търсеци международна закрила, миграцията е принудителна, готови са да се изложат на всякакви видове рискове, за да достигнат крайната си дестинация, а последиците са непредвидими както за тях, така и за приемащото общество“* (с.7). Предложени са обосновани хипотези относно принудителния характер на миграцията на непълнолетни деца, търсеци международна закрила, които са изложени на потенциални рискове, породени от външната среда и от социокултурни различия, като същевременно специалното законодателство, специализираните институции и националните миграционни политики (бежански и имиграционни) не са достатъчно ефективни на практика.

Представени са подробно параметрите на използваните методи за набиране на емпирична информация в дисертационното изследване: изучаване на документи, анкета, дълбочинно интервю и включено наблюдение, което се прилага като допълващ метод на основния изследователски инструментариум. Чрез тези методи в периода 2018-2021 година е проведено авторско емпирично изследване на тема: *„Отношение към проблемите и рисковете на непридружените деца, търсещи международна закрила в България”*.

Очертани са коректно и ограниченията на дисертационното изследване по отношение на неговия териториален, времеви и социално-демографски обхват.

В първа глава на дисертацията е представена социологическа концептуализация на миграцията на непридружени деца, търсещи международна закрила и на рисковете при нея.

В първия параграф на тази глава са разгледани десет влиятелни икономически и социологически теории за международната миграция. Специално внимание е отделено на теорията за принудителната миграция, имаща пряко отношение към миграцията на непридружени деца - бежанци. Възприета е дефиницията на Международната организация по миграция, определяща като „принудителен мигрант“ всяко лице, което мигрира, за да *„избяга от преследване, конфликт, репресии, природни и причинени от човека бедствия, влошаване на околната среда или други ситуации, които застрашават техния живот, свобода или поминък”* (с.27). Въз основа на извършения преглед на миграционните теории е дефинирано и ключовото понятие в дисертацията *„миграция на непридружените деца, търсещи международна закрила“*: *„миграцията на деца, които се намират на територията на Република България и не са придружени от свой родител или друго пълнолетно лице, което отговаря за тях по силата на закон или обичай. Миграцията е предизвикана от военни конфликти в страните на произход, с цел търсене на сигурност и по-добър живот в приемащо общество.”* (с.28-29).

Във втория параграф е представена социологическа концептуализация на риска, развита в теориите на У.Бек, А.Гидънс, Н.Луман, М.Дъглас, А.Вилдавски, всяка от които поставя различни акценти в неговата интерпретация. Предлага се и дефиниция на понятието *„риск при миграцията на непридружените непълнолетни деца, търсещи международна закрила“*: *„неопределена миграционна ситуация за деца, търсещи международна закрила, предизвикана от семейно решение, в която потенциалните опасности и последици са непредсказуеми, както за тях, така и за приемащото общество“* (с.37).

Втората глава на дисертацията е посветена на социалната практика по закрила на непридружени деца-бежанци, търсещи международна закрила в България, в контекста на прилаганите политики, нормативната рамка и дейността на ангажираните институции и организации.

В първия параграф на тази глава се дискутира организацията и управлението на системата за осигуряване на социална грижа и сигурност на непридружени непълнолетни деца - бежанци. Критично са анализирани първо, регулиращата роля на действащото национално и наднационално законодателство; второ, ролята на релевантните държавни и общински институции, както и на неправителствените организации; трето, ефективността на бежанските и имиграционните политики от гледна точка на значението им за адаптацията, социализацията и интеграцията в българското общество на търсещите закрила непридружени непълнолетни деца.

Във втория параграф се разглежда дейността на регистрационно-приемателни центрове за настаняване на непридружени деца, търсещи международна закрила в България. В заключение е направен извод, че на практика сега действащата система за осигуряване на социална грижа и сигурност на непридружени деца-бежанци, търсещи международна закрила, разглеждана като координационен механизъм, е все още недостатъчно добре развита и предстои нейното усъвършенстване, за което се предлагат конкретни препоръки.

В трета глава на дисертацията въз основа на резултатите от проведеното авторско емпирично социологическо изследване е направен анализ на рисковете при миграция на непридружени непълнолетни деца, търсещи международна закрила в България.

В първия параграф е конструиран социален профил на изследваните непридружени непълнолетни деца от Афганистан, Ирак и Сирия, търсещи международна закрила и са проучени мотивите и целите на миграцията им.

Във втория параграф, въз основа на проведени дълбочинни интервюта с български и международни експерти, са идентифицирани проблемите и рисковете, които съпътстват непридружените деца-бежанци при тяхната миграция.

В третия параграф се обсъжда капацитета на държавата за осигуряване на качествена грижа на непридружени непълнолетни деца-бежанци, търсещи международна закрила в България.

Формулирани са изводи относно причините и характера на проблемите и рисковете за непридружените непълнолетни деца, търсеци международна закрила в България, произтичащи от: първо, конфликтната социална среда, бедността и лошите условия на живот в техните държави на произход; второ, от направения от родителите избор да превърнат децата си в бежанци без да ги придружават; трето, от нелегалното преминаване на чужди граници и четвърто, от проблеми при устройването им в приемащата страна.

В заключението на дисертацията са обобщени основните констатации и изводи в дисертационното изследване и са направени обосновани препоръки за преодоляване на съществуващите проблеми в системата за осигуряване на качествени социални грижи и на непридружените непълнолетни деца, търсеци закрила в България.

Дисертацията е добре структурирана и има ясна логика. Избраният предмет и възприетата перспектива към изследователския проблем са актуални и значими в научно и научно приложно отношение. Целите и задачите на дисертационното изследване са добре формулирани и обосновани. Поставената цел е пълноценно реализирана, като същевременно са получени нови данни за обекта и предмета на дисертационното изследване и са направени аргументирани заключения. Методологията и методиката на изследването са релевантни на предмета на дисертационния труд и на поставените изследователски цели. Теоретичната рамка и методическите инструменти са адаптирани и съобразени със спецификите на изследователския обект и се отличават с оригинален авторов почерк. Тезите на авторката са аргументирани защитени. Стилът на изложение е в съответствие с добрите модели и стандарти на научния дискурс. Използваният език е четивен и разбираем.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

В рецензията си ще открия само най-важните постижения на авторката, които дават основание за висока оценка на извършената от нея работа:

Първо, дисертацията има оригинален характер и е посветена на относително ограничено изследван в академичната литература проблем, като представлява успешен опит да се преодолее съществуващия познавателен дефицит по отношение на рисковете при миграцията на непридружени деца, търсеци международна закрила в България.

Второ, авторката демонстрира широки познания по темата на дисертационното изследване, включително и въз основа на личната си ангажираност с процесите на

предоставяне на закрила на непридружени деца в България. Това е съществена предпоставка да бъде пълноценно реализирана целта на дисертационния труд, да се изпълнят успешно поставените изследователски задачи и да се верифицират предварителните хипотези.

Трето, разработена е оригинална авторска методика и изследователски инструментариум, които са релевантни на предмета на дисертацията. Те са в пряка логическа връзка с осъществения анализ на рисковете при миграцията на непридружени деца, търсеци международна закрила в България.

Четвърто, чрез проведеното емпирично изследване са разкрити съществени проблеми при предоставянето на закрила на непридружени деца в България, сред които:

- провежданата държавна политика не подпомага пълноценно осигуряването на качествена социална грижа за непридружените деца, търсеци международна закрила, не отчита достатъчно националните специфики и поради това не е напълно адекватна на българските реалности;
- отговорните институции не си взаимодействат ефективно и не си сътрудничат в достатъчна степен, като от една страна дублират дейности, а от друга си прехвърлят отговорности и често работят бюрократично;
- съществува дефицит на специалисти с добра професионална подготовка за предоставяне на качествена грижа за непридружените деца, търсеци международна закрила, поради което са необходими политики и програми за осигуряване на непрекъснато обучение, квалификация и преквалификация на кадрите;
- финансирането от държавния бюджет и от европейските фондове е недостатъчно, като е целесъобразно привличането на други източници чрез публично-частно партньорство;
- българското общество не е достатъчно толерантно и съпричастно към приема на търсещите закрила непридружени деца, като широко разпространени са свързани с тях страхове (пренасяне на болести, увеличаване на престъпността, застрашаване на националната сигурност и др.);

- самите деца, търсещи международна закрила, нямат траен интерес да се адаптират и интегрират в българската образователна и социална система, като често се капсулират в своите етнически общности.

Пето, въз основа на резултатите от проведеното емпирично изследване, са формулирани добре аргументирани препоръки за осигуряване на по-качествени социални грижи за непридружените непълнолетни деца, търсещи закрила в България.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приемам като цяло формулировките на посочените от дисертантката приноси на стр.58 от автореферата, които представят адекватно нейните изследователски постижения. В дисертационния труд могат да се идентифицират няколко съществени научни и научно-приложни приноси, които бих обобщил в следните направления, кореспондиращи и с направената от авторката самооценка:

Първо, дисертацията обогатява наличното знание и методическите подходи за изследване на рисковете при миграцията на непридружени деца, търсещи международна закрила.

Второ, предложена е оригинална авторска методика и инструментариум за изследване на рисковете при миграцията на непридружени деца и при предоставяне на закрила и качествена грижа на непридружените деца-бежанци. Те могат да бъдат използвани като модел за бъдещи научни изследвания по темата.

Трето, въз основа на проведеното авторско социологическо изследване са регистрирани нови факти и са идентифицирани съществени проблеми при предоставянето на закрила на непридружени деца-бежанци в България.

Четвърто, систематизирани са теоретичните представи за социалната идентификация на личността, като социалната идентификация на децата-бежанци в България е представена в социологически, социалнопсихологически и правен контекст. Очертана е ролята на социалната идентификация на децата-бежанци за формирането на политики по отношение на тяхната интеграция.

Пето, направените препоръки към съответните отговорни институции, целящи осигуряване на по-качествени социални грижи за непридружените непълнолетни деца, търсещи закрила в България, също представляват научно-приложен принос на дисертацията.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са четири авторски публикации, които са свързани с темата на дисертацията:

1. Райнова Б. (2021) Подходът към миграцията: в търсене на баланс между сигурността и човешките права. В: Миграции, девиации, рискове. Snowmod, с. 56-68
2. Raynova, B (2019) – "The Challenging Inclusion of Refugee Children in Bulgarian Educational System", Sustainable Development Goals 2030: In: Challenges for South and Eastern European Countries and Black Sea region, Proceedings of the 15th International Conference of ASECU, p. 498 - 507
3. Райнова, Б. (2018) Изгубеното поколение на Сирия – рискове и последици за България. В: Принудителна миграция: Регионални и национални измерения на глобален проблем, София, Авангард Прима, с. 141 - 153
4. Райнова, Б. (2018) Деца, търсещи международна закрила в Харманли, предизвикателства и възможни решения. В: Съвременно общество - предизвикателства и социология. София, Издателски комплекс - УНСС, с. 233–241

През 2020 година Боряна Райнова е редактор на Академичен бюлетин "Бежанците: днес и утре" - I, II, III, IV, V брой, достъпно на веб страницата на портала на Българския съвет за бежанци и мигранти (<https://bitly.ws/34h9a>).

Публикациите на автора са достатъчно на брой според изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България, отговарят на професионалните стандарти за качество и са получили признание в критична академична среда.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът (59с.) коректно и пълноценно отразява съдържанието на дисертационния труд. Той съдържа и самооценка за приносите на дисертационния труд с теоретичен и научно-приложен характер, както и списък с публикации на докторантката.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Оценявам високо извършената от автора работа по дисертационното изследване, осъществена от позициите на добре обоснована теоретична концепция и оригинален изследователска инструментариум, подкрепени от авторско емпирично изследване и задълбочен анализ на събраната информация.

Препоръчвам на дисертантката да повиши международната видимост на своята изследователска дейност като публикува по-активно в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация.

8. Заключение

Дисертацията напълно отговаря на всички законови и академични изисквания за присъждане на образователната и научна степен „доктор“, отразени в Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за неговото приложение, приет от Министерския съвет и на Правилника за организацията и провеждането на конкурси за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в УНСС.

Въз основа на достойнствата на дисертационния труд и творческите постижения на авторката, отчитайки нейните задълбочени познания по темата на дисертацията, демонстрираните възможности и умения за самостоятелен анализ, както и нейните приноси в изследването и оценката на рисковете при миграцията на непридружени деца – бежанци в България, изразявам убедеността си, че Боряна Райнова отговаря на всички законови и професионални изисквания за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.

18.3.2024 г.

София

.....

(доц. д-р Андрей Нончев)